

رسالة محمد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

محاسبه هزینه‌های رفاهی تورم در ایران

نگارش

محمد زائری

استاد راهنما: دکتر کامران ندری

استاد مشاور: دکتر سیدمحمد رضا امیری تهرانی زاده

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته علوم اقتصادی

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به خانواده‌ام که همواره با صبر و بردباری

مرا یاری کرده‌اند.

چکیده

این پایان نامه به دنبال کمی کردن و اندازه‌گیری هزینه رفاه ناشی از تورم است به این معنی که این مطالعه به کمک داده‌های اقتصاد ایران و گسترش مدل‌های مربوط به هزینه رفاهی تورم، داد و ستد موجود بین تورم و رفاه را برای اقتصاد ایران شناسایی می‌کند.

در این پایان نامه یک تابع تقاضای پول برای بازار پول ایران تعریف و سپس با استفاده از آن به برآورد هزینه های رفاهی تورم در دوره (۱۳۸۷-۱۳۶۹) پرداخته می‌شود. در این بررسی ابتدا با استفاده از آزمون ریشه واحد دیکی فولر و روش هم‌جمعی یوهانسون به بررسی رابطه بلندمدت حجم پول به تولید ناخالص داخلی با نرخ بهره و یا همان هزینه فرصت نگهداری پول پرداخته شده و در ادامه هزینه رفاهی تورم بر اساس معکوس تابع تقاضای پول و بر مبنای الگوی لگاریتمی لوکاس (۲۰۰۰) و نیمه لگاریتمی کاگان (۱۹۵۶) در نرخ‌های بهره و تورم مختلف تخمین زده شده است. با توجه به نتایج مطالعه، در متوسط نرخ تورم و نرخ بهره در سال‌های مورد بحث که به ترتیب ۱۸/۴۱ و ۱۹/۰۶ هستند متوسط هزینه‌های رفاهی محاسبه شده در دو حالت لگاریتمی و نیمه-لگاریتمی بترتیب برابر ۳/۵۴ و ۱/۴۲ GDP می‌باشند. ضمن اینکه در سال‌های مورد بحث نمودار هزینه رفاهی تورم در طول زمان (در هر ۲ حالت لگاریتمی و نیمه لگاریتمی) تقریباً بدون شیب است و روند حرکت طی این دوره ثابت بوده است. با توجه به نتایج پایان‌نامه فرضیه ۲ رد می‌شود ولی فرضیه ۱ رد نمی‌شود.

کلیدواژه‌ها: پول، تورم، هزینه رفاهی تورم.

تقدیر و تشکر

در تهیه این رساله، از کتاب‌ها و مقاله‌های نویسندگان متعددی بهره گرفته‌ام، که بر خود لازم می‌دانم از تلاش تمام این محققان و اندیشمندان قدردانی کنم.

جناب آقای دکتر ندری، استاد گرانقدر اینجانب، بار اصلی هدایت و راهنمایی این رساله را بر عهده داشتند که زحمت ایشان در این راه، موجب سپاس است. همچنین از جناب آقای دکتر امیری‌تهرانی‌زاده که با مشاوره خود در تدوین رساله در بهبود روش تحقیق مرا از راهنمایی‌های ارزنده خود دریغ نکردند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

از سایر اساتید ارجمند که مرا در مراحل مختلف انجام رساله از نظرات خود بی‌بهره نگذاشتند، نهایت سپاس را دارم.

از تمامی مسئولان و کارکنان پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی که محیط مناسبی را برای تدوین این نوشتار فراهم کردند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

در نهایت، از خانواده همیشه همراهم، به‌ویژه پدر و مادر عزیز و همسر گرامی‌ام که بسترهای پیشرفت علمی و اخلاقی مرا در تمام مراحل زندگی فراهم کردند، کمال سپاس و تشکر را دارم.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق	۱
مقدمه	۲
۱-۱. بیان مسأله	۲
۲-۱. سابقه و ضرورت تحقیق	۴
۳-۱. سؤال‌های اصلی تحقیق	۴
۴-۱. اهداف تحقیق	۵
۵-۱. فرضیه های تحقیق	۵
۶-۱. روش ها و فنون اجرایی طرح	۵
فصل دوم: مبانی نظری تورم و هزینه های رفاهی آن	۶
مقدمه	۷
۱-۲. کلیاتی در مورد تورم	۷
۲-۲. رفاه	۱۲
۳-۲. هزینه رفاهی تورم	۱۴
۱-۳-۲. تورم و کاهش نگهداری حجم پول واقعی	۱۴
۲-۳-۲. تورم و تغییر قیمت‌ها	۱۶
۳-۳-۲. تورم و نظام مالیاتی	۱۶
۴-۳-۲. تورم و مالیات تورمی	۱۶
۵-۳-۲. تورم و نااطمینانی	۱۷
۶-۳-۲. تورم و هزینه‌های حسابداری	۱۸
۷-۳-۲. تورم و پس‌انداز	۱۸
۸-۳-۲. تورم و توزیع درآمد	۱۹
۹-۳-۲. تورم و اشکال در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی	۲۰
۱۰-۳-۲. تورم و آثار روانی آن	۲۰
۱۱-۳-۲. تورم مانع اصلاح الگوی مصرف	۲۱

۲۱	تورم مانع ارتقای کارایی اقتصاد.....	۱۲-۳-۲
۲۲	انواع روش های محاسبه هزینه های رفاهی تورم	۴-۲
۲۴	روش مازاد مصرف کننده.....	۱-۴-۲
۳۰	مدل MIU پایه	۲-۴-۲
۳۱	مدل زمان خرید.....	۳-۴-۲
۳۲	مدل CIA.....	۴-۴-۲
۳۵	مدل جستجو	۵-۴-۲
۳۷	مدل بازار ناقص	۶-۴-۲
۳۸	مدل ناهمگنی خانواده ها.....	۷-۴-۲
۳۸	مدل تعادل عمومی اقتصاد کلان نئو کینزینها.....	۸-۴-۲
۴۰	فصل سوم: نگاهی به تورم در ایران	
۴۱	مقدمه	
۴۲	۱-۳. بررسی روند تغییرات تورم در دوران قبل از انقلاب (۱۳۴۲-۱۳۵۶).....	
۴۲	۱-۱-۳. دوران برنامه عمرانی سوم قبل از انقلاب (۱۳۴۲-۱۳۴۶).....	
۴۴	۲-۱-۳. دوران برنامه عمرانی چهارم قبل از انقلاب (۱۳۴۷-۱۳۵۱).....	
۴۷	۳-۱-۳. دوران برنامه عمرانی پنجم قبل از انقلاب (۱۳۵۲-۱۳۵۶).....	
۴۹	۲-۳. بررسی روند تغییرات تورم در دوران بعد از انقلاب (۱۳۵۷-۱۳۸۸)	
۴۹	۱-۲-۳. دوران قبل از برنامه اول توسعه (۱۳۵۷-۱۳۶۷).....	
۵۲	۲-۲-۳. دوران برنامه اول توسعه و سال ۱۳۷۳ (۱۳۶۸ - ۱۳۷۳).....	
۵۴	۳-۲-۳. دوران برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۱۳۷۸).....	
۵۶	۴-۲-۳. دوران برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۸۳).....	
۵۸	۵-۲-۳. دوران برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸).....	
۶۰	۳-۳. جمع بندی	
۶۳	فصل چهارم: پیشینه تحقیق	
۶۴	مقدمه	
۶۴	۱-۴. مطالعات خارجی	
۶۴	۱-۱-۴. بیلی (۱۹۵۶).....	
۶۵	۲-۱-۴. گیلمن (۱۹۹۳).....	

۶۶	۳-۱-۴. داتسی و آیرلند (۱۹۹۶).....
۶۶	۴-۱-۴. رابرت لوکاس (۲۰۰۰).....
۶۷	۵-۱-۴. سرلیتز و یوری (۲۰۰۴).....
۶۷	۶-۱-۴. آراجو (۲۰۰۸).....
۶۸	۷-۱-۴. مکوچکاناوا (۲۰۰۸).....
۶۸	۸-۱-۴. کوین تانا (۲۰۱۰).....
۶۹	۹-۱-۴. سایر مطالعات.....
۷۰	۲-۴. مطالعات داخلی.....
۷۰	۱-۲-۴. مطالعه یوری و مهرنوش (۱۳۸۵).....
۷۰	۲-۲-۴. مطالعه جعفری صمیمی و تقی نژاد عمران (۱۳۸۳).....
۷۱	۳-۲-۴. مطالعه حمیدرضا درخشان (۱۳۸۸).....
۷۱	۴-۲-۴. مطالعه بختیاری و صمدپور (۱۳۹۰).....
۷۲	۵-۲-۴. مطالعه یزدان گودرزی، شیوا مشتری دوست و بهزاد ورمزیاری (۱۳۹۰).....
۷۲	۶-۲-۴. مطالعه فرزینوش و صمدی بروجنی (۱۳۹۱).....
۷۳	۳-۴. خلاصه و جمع بندی.....
۷۸	فصل پنجم: محاسبه هزینه های رفاهی تورم در ایران
۷۹	مقدمه.....
۸۰	۱-۵. داده ها.....
۸۵	۲-۵. تخمین تابع تقاضای پول.....
۸۵	۱-۲-۵. آزمون ریشه واحد.....
۸۵	۱-۱-۲-۵. سری زمانی نامانا و ریشه های واحد.....
۸۵	۲-۱-۲-۵. اهمیت ریشه های واحد.....
۸۶	۳-۱-۲-۵. مسئله آزمون فرضیه.....
۸۷	۴-۱-۲-۵. مبانی نظری آزمون ریشه واحد.....
۸۹	۵-۱-۲-۵. آزمون ریشه واحد دیکی- فولر.....
۹۰	۲-۲-۵. رگرسیون هم انباشتگی.....
۹۲	۱-۲-۲-۵. نتایج آزمون مانایی متغیرها.....
۹۳	۲-۲-۲-۵. آزمون رابطه بلند مدت در تابع تقاضای پول.....

۹۶.....	۳-۲-۵. شناسایی و تخمین تابع تقاضای پول.....
۹۸.....	۱-۳-۲-۵. رابطه بلندمدت بین متغیرهای تابع تقاضای پول.....
۱۰۰.....	۳-۵. برآورد هزینه رفاهی تورم.....
۱۱۳.....	جمع بندی و نتیجه گیری.....
۱۲۱.....	منابع فارسی.....
۱۲۳.....	منابع انگلیسی.....

فهرست جداول

- جدول ۱ هزینه رفاهی تورم تحت کشش های بهره متفاوت..... ۲۹
- جدول ۲ نرخ تورم در ایران طی دوره (۴۶-۱۳۴۲)..... ۴۴
- جدول ۳ نرخ تورم در ایران طی دوره (۱۳۵۱-۱۳۴۷)..... ۴۶
- جدول ۴ نرخ تورم در ایران طی دوره (۵۶-۱۳۵۲)..... ۴۸
- جدول ۵ نرخ تورم در ایران طی دوره (۱۳۶۷-۱۳۵۷)..... ۵۲
- جدول ۶ نرخ تورم در ایران طی دوره (۱۳۷۳-۱۳۶۸)..... ۵۴
- جدول ۷ نرخ تورم در ایران طی دوره (۷۸-۱۳۷۴)..... ۵۶
- جدول ۸ نرخ تورم در ایران طی دوره (۱۳۸۳-۱۳۷۹)..... ۵۸
- جدول ۹ نرخ تورم در ایران طی دوره (۱۳۸۸-۱۳۸۴)..... ۵۹
- جدول ۱۰ متوسط رشد سالانه تولید ناخالص داخلی واقعی و میانگین نرخ تورم از سال ۱۳۴۲-۱۳۸۵..... ۶۲
- جدول ۱۱ مقایسه مطالعات انجام شده خارجی..... ۷۴
- جدول ۱۲ مقایسه مطالعات انجام شده داخلی..... ۷۶
- جدول ۱۳ نتایج آزمون دیکی فولر برای متغیرها..... ۹۲
- جدول ۱۴ انتخاب وقفه بهینه مدل خود رگرسیون برداری..... ۹۷
- جدول ۱۵ تعیین تعداد بردارهای همگرایی با استفاده از آزمون $\lambda Trace$ ۹۸
- جدول ۱۶ تعیین تعداد بردارهای همگرایی با استفاده از آزمون λMax ۹۹
- جدول ۱۷ نتایج تخمین تابع تقاضای پول برای اقتصاد ایران در حالت لگاریتمی..... ۹۹
- جدول ۱۸ نتایج تخمین تابع تقاضای پول برای اقتصاد ایران در حالت نیمه لگاریتمی..... ۹۹
- جدول ۱۹ هزینه رفاهی تورم به ازای نرخ بهره‌های مختلف (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی)..... ۱۰۲
- جدول ۲۰ هزینه رفاهی تورم (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی) به ازای نرخ تورم مختلف..... ۱۰۳
- جدول ۲۱ متوسط تورم، نرخ بهره و هزینه های رفاهی تورم در حالت لگاریتمی کامل و نیمه لگاریتمی طی سال های ۸۷-۶۹..... ۱۰۳
- جدول ۲۲ نتایج رگرسیون هزینه رفاهی تورم (در حالت لگاریتمی) بر روی تورم..... ۱۰۵
- جدول ۲۳ نتایج رگرسیون هزینه رفاهی تورم (در حالت نیمه لگاریتمی) بر روی تورم..... ۱۰۶
- جدول ۲۴ نتایج تحقیق..... ۱۱۰

فهرست نمودارها

- نمودار ۱ متوسط نرخ تورم در دوران قبل از انقلاب..... ۴۹
- نمودار ۲ متوسط نرخ تورم طی دوره های بعد از انقلاب..... ۶۰
- نمودار ۳ حجم پول (میلیارد ریال)..... ۸۱
- نمودار ۴ تولید ناخالص داخلی (میلیارد ریال)..... ۸۲
- نمودار ۵ نرخ بازدهی شاخص قیمت اجاره بهای مسکن در تهران..... ۸۳
- نمودار ۶ تورم طی دوره ۶۹ - ۷۸ (درصد)..... ۸۴
- نمودار ۷ مقایسه شاخص اجاره بها و تورم طی سالهای ۱۳۶۹ الی ۱۳۸۷ (درصد)..... ۸۴
- نمودار ۸ رابطه بین نرخ بهره اسمی و هزینه رفاهی تورم در حالت لگاریتمی ۱۰۱
- نمودار ۹ رابطه بین نرخ بهره اسمی و هزینه رفاهی تورم در حالت نیمه لگاریتمی..... ۱۰۱
- نمودار ۱۰ رابطه بین تورم و هزینه های رفاهی تورم (لگاریتمی کامل)..... ۱۰۴
- نمودار ۱۱ رابطه بین تورم و هزینه های رفاهی تورم (نیمه لگاریتمی)..... ۱۰۴
- نمودار ۱۲ بررسی هزینه رفاهی تورم (لگاریتمی کامل) طی دوره ۶۹ - ۷۸..... ۱۰۷
- نمودار ۱۳ بررسی هزینه رفاهی تورم (شبه لگاریتمی) طی دوره ۶۹ - ۷۸..... ۱۰۸

مقدمه:

همواره اقتصاددانان بر سیاست‌های کلانی همچون دستیابی به اشتغال کامل، توزیع عادلانه درآمد، کنترل تورم و توسعه مداوم اقتصادی تاکید دارند. کنترل تورم همواره یکی از دغدغه‌های ذهنی اقتصاددانان است. چرا که تورم اثرات فراوانی بر سرمایه‌گذاری اقتصادی، بازتوزیع درآمد و ریسک اقتصادی دارد. تورم باعث توزیع درآمد به نفع صاحبان سرمایه و به زیان حقوق بگیران می‌شود.

موضوع داد و ستد بین تورم و رفاه همواره توجه اقتصاددانان را بویژه در کشورهای توسعه یافته به خود معطوف داشته است. امروزه علیرغم آنکه کشورهای توسعه یافته تورم نسبتاً پایینی را تجربه می‌کنند، اما مطالعات متعددی در زمینه اندازه گیری هزینه رفاهی تورم در این کشورها صورت می‌گیرد بطوریکه برآورد منافع رفاهی بالقوه سیاست‌های پولی که نرخ تورم و نرخ بهره اسمی را کاهش می‌دهد یک موضوع کلاسیک و جذاب برای اقتصاددانان پولی بوده است.

در این تحقیق چهار هدف را دنبال می‌کنیم: ۱- بررسی تورم و شاخصه‌های رفاه تورمی در ایران ۲- تخمین تابع تقاضای پول ایران با استفاده از روش لگاریتمی و نیمه لگاریتمی ۳- برآورد هزینه رفاه تورمی در ایران ۴- ارائه راهکارها و توصیه‌های سیاستی و تبیین افق‌های پژوهش.

پاسخ به سوالات تحقیق، ناگزیر این نوشتار را به چند بخش مجزا تقسیم کرده است: در فصل اول به بیان مسئله، اهداف تحقیق، فرضیه‌های تحقیق و ... می‌پردازیم. در فصل دوم به مبانی نظری تورم، تعریف هزینه‌های رفاهی تورم، تصویری از تورم در ایران و انواع روش‌های محاسبه هزینه رفاهی تورم می‌پردازیم. فصل سوم نیز به بررسی پیشینه تحقیق اختصاص یافته است. در فصل چهارم نیز به محاسبه هزینه‌های رفاهی تورم با روش مازاد مصرف کننده در ایران پرداخته و در آخر در فصل پنجم به تفسیر نتایج، جمع‌بندی و ارائه راهکارهای سیاستی می‌پردازیم.

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

همواره اقتصاددانان بر سیاست‌های کلانی همچون دستیابی به اشتغال کامل، توزیع عادلانه درآمد، کنترل تورم و توسعه مداوم اقتصادی تاکید دارند. کنترل تورم همواره یکی از دغدغه‌های ذهنی اقتصاددانان است. چرا که تورم اثرات فراوانی بر سرمایه‌گذاری اقتصادی، بازتوزیع درآمد و ریسک اقتصادی دارد. تورم باعث توزیع درآمد به نفع صاحبان سرمایه و به زیان حقوق بگیران می‌شود. در این فصل به کلیات این پایان‌نامه می‌پردازیم که به ترتیب شامل بیان مسئله، سابقه و ضرورت، اهداف، سؤال‌ها و فرضیه‌ها، روش تحقیق و ساختار ارائه تحقیق است.

۱-۱. بیان مسأله

امروزه مهم‌ترین آسیب و ضعف اقتصادی در ایران و یکی از مباحث اساسی اقتصاد ایران موضوع تورم می‌باشد. تورم از جمله بیماری‌هایی است که اقتصاد ایران در سال‌های اخیر بدان مبتلاست. در ادبیات اقتصادی و از زمان حاکمیت نظریه مقدار پول، بسیاری بر این باورند که تورم ریشه و منشأ پولی دارد. در اقتصاد ایران نیز گرچه حجم پول در رشد نقدینگی نقش تعیین‌کننده و بسیار مؤثری در میزان تورم داشته، با این وجود نباید از علل افزایش نقدینگی از جمله تزریق درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت به اقتصاد داخلی، سیاست‌های پولی انبساطی و اعطای اعتبارات بی‌حساب سیستم بانکی و کسری بودجه بالا، غفلت نمود.

مسئله تورم سرچشمه بحث‌های بسیاری در محافل دانشگاهی بوده است به طوری که همواره در رابطه با علل و عوامل بوجود آورنده آن و نحوه مقابله با آن بحث‌های بسیاری صورت گرفته است، که

این موضوع با توجه به بحث هدفمند سازی یارانه‌ها در اقتصاد ملی و به تبع آن افزایش تورم به موضوع روز نیز تبدیل شده است. همانطور که گفته شد، در کل عقیده بر این است که وجود تورم در یک اقتصاد باعث مشکلاتی از قبیل کاهش مزیت رقابتی صادر کننده در بازار جهانی، تغییر قیمت‌های نسبی، تخصیص غیر بهینه منابع و افزایش توزیع ناعادلانه درآمد به زیان دارندگان حقوق ثابت و افزایش ریسک سرمایه‌گذاری و تولید می‌گردد. این مشکلات در اقتصاد ایران با توجه به میزان بالای تورم، قابل رویت و بحث می‌باشد.

بهتر است بدانیم که تورم در کشورهای توسعه یافته در طی ۲۵ سال از دهه ۸۰ تا ۲۰۰۵ از نه درصد به دو درصد کاهش یافته است.^۱ بانک مرکزی تمام کشورها سعی می‌کنند از طریق سیاست‌های پولی تورم را در سطح پایین نگه دارند. سیاست‌های پولی صرفاً در نرخ بهره و عرضه پول تجلی نمی‌یابد. نرخ تورم هر کشور یکی از عوامل مهم قضاوت در مورد ثبات یا عدم ثبات در اقتصاد کلان آن کشور است. حال سوال این است که چرا ثبات قیمت به عنوان یکی از اهداف مهم و اولیه در سیاست‌های پولی مطرح است. پاسخ به این سوال با محاسبه دقیق هزینه‌های رفاهی تورم ممکن است. از دهه ۷۰ به بعد تحقیق درباره هزینه‌های رفاهی تورم یک بخش مهم در اقتصاد پولی و در نتیجه بخش مهمی در اقتصاد کلان می‌باشد. اقتصاددانان پیشنهاد می‌دهند که هزینه‌های تورمی شامل، هزینه صورت قیمت‌ها^۲، تغییر چشمگیر در قیمت‌های نسبی^۳، تغییرات غیر منتظره در بار مالیاتی^۴ و بازتوزیع ثروت^۵ باشد. فهم مطالب فوق بسیار ساده است اما محاسبه آنها بسیار مشکل و سخت می‌باشد.^۶ به همین دلیل اقتصاددانان همواره در حال ارائه پیشنهادهای جدید برای محاسبه این متغیرها می‌باشند. تئوری‌های اقتصادی تأکید زیادی بر هزینه‌های تورم داشته و به طور گسترده اعتقاد بر این است که اقتصاد از تورم آسیب می‌بیند اقتصاددانان از جنبه‌های مختلف هزینه‌ها و اثرات تورم بر اقتصاد را مورد مطالعه قرار داده‌اند لیکن پیچیدگی موضوع باعث گردیده با وجود تمامی مطالعات انجام گرفته در زمینه تورم هنوز در جنبه‌های مهمی از آن ابهام وجود داشته باشد. یکی از جنبه‌های مهم و دارای ابهام در زمینه اثرات نامساعد تورم بر اقتصاد که در ادبیات مربوط به تورم مطالعات فراوانی روی آن انجام گرفته است موضوع هزینه رفاهی تورم است.

¹ Craig and Rocheteu (2005)

² Menu Cost

³ Dramatic change of the relative prices

⁴ unexpected change of the tax burden

⁵ Redistribution of the wealth

⁶ Mankew (2003)

این تحقیق یک بررسی اصولی و کامل از تحقیقات در این زمینه را ارائه می‌دهد و در نهایت پیشنهادهای عملی و نظری در مورد هزینه رفاهی تورم در ایران را بیان می‌کند.

۱-۲. سابقه و ضرورت تحقیق

یکی از بزرگترین معضلات اقتصاد ایران تورم نامنظم و فزاینده می باشد که ایران را از نظر این شاخص در رتبه بسیار بالایی در سطح جهان قرار داده است. با توجه به این موضوع وقتی که تورم را به عنوان یک پدیده شوم و شاخص اقتصادی منفی در نظر می‌گیریم، اولین کاری که باید صورت پذیرد تا میزان نامطلوب بودن این شاخص مشخص گردد، محاسبه هزینه های تورم ملی بر رفاه جامعه می باشد. چراکه اثراتی همانند اثر بر توزیع درآمد، هزینه‌های ناشی از نگهداری دارایی‌های اسمی، از دست دادن مزیت رقابتی در میان کشورها و اثراتی از این دست بر آن مترتب است. با این توصیفات باید این هزینه‌ها که به واسطه وجود تورم حاصل می‌شود محاسبه گردند تا هرچه بیشتر ابعاد منفی تورم را نشان دهند.

با توجه به اینکه مطالعات کافی در زمینه بررسی میزان اهمیت سیاست‌های پولی در ایران وجود ندارد، ما در این بررسی به دنبال این هستیم که نشان دهیم عدم توجه به این سیاست‌ها که یکی از زیان‌های مهم آن افزایش تورم در جامعه است به چه میزان باعث افزایش هزینه در بخش رفاهی اقتصاد کلان جامعه می‌شود.

مطالعات صورت گرفته عموماً در کشورهای دیگر می‌باشد و این امر در جامعه ما مغفول مانده است. با وجود اینکه ایران یکی از کشورهای با سابقه در تورم‌های مزمن و بالا می‌باشد، اما مطالعه کافی و روشنی در زمینه آسیب‌شناسی این تورم‌ها در سطح جامعه صورت نگرفته است. پس یک کمبود در این زمینه احساس می‌شود که امید است در پژوهش حاضر تا حدود زیادی این کمبود جبران شود.

۱-۳. سؤال‌های اصلی تحقیق

سؤال‌های تحقیق حاضر عبارتند از:

- ۱- میزان هزینه رفاهی تورم در ایران در سال‌های مورد بررسی بر حسب نسبتی از تولید ناخالص داخلی چقدر است؟
- ۲- رابطه هزینه‌های رفاهی تورم با نرخ تورم به چه صورت است؟

۴-۱. اهداف تحقیق

اهداف توسعه‌ای و حمایتی کشور همچون دستیابی رفاه اجتماعی شهروندان با چالش‌های عمده‌ای مواجه گردیده است. بنابراین در چنین شرایطی تبیین علمی و تجربی این مسئله می‌تواند نقش عمده‌ای در تغییر نگاه مسولان و سیاست‌گذاران اقتصادی و اجتماعی کشور در نگرش به مقوله رفاه داشته باشد. از این رو هدف اصلی این تحقیق کمی کردن و اندازه‌گیری هزینه رفاه ناشی از تورم است به این معنی که این مطالعه به کمک داده‌های اقتصاد ایران و گسترش مدل‌های مربوط به هزینه‌های رفاهی تورم، داد و ستد موجود بین تورم و رفاه را برای اقتصاد ایران شناسایی می‌کند.

۵-۱. فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌های تحقیق حاضر عبارتند از:

- ۱- رابطه هزینه‌های رفاهی تورم با نرخ تورم به صورت فزاینده است.
- ۲- روند حرکتی هزینه رفاهی تورم در ایران در سال‌های مورد بحث صعودی است.

۶-۱. روش‌ها و فنون اجرایی طرح

متدولوژی به کار رفته در این تحقیق کتابخانه‌ای است. آمار و اطلاعات جمع آوری شده در این تحقیق عمدتاً بر مبنای استفاده از بانک اطلاعاتی سری‌های زمانی و نشریات مختلف بانک مرکزی، شامل مجله بانک مرکزی، نماگرهای اقتصادی، گزارشات سالیانه، ویژه نامه ارقام فصلی، حساب‌های ملی و همچنین مراجعه به اداره آمار و حساب‌های اقتصادی بانک مرکزی تهیه شده است.

برای محاسبه هزینه رفاه تورمی با روش مازاد مصرف کننده به نرخ بهره اسمی، عرضه اسمی پول، تابع تقاضای پول و مصرف کل نیاز داریم. همچنین برای محاسبه تابع تقاضای پول، به منظور استفاده برای تخمین هزینه‌های رفاهی تورم، یک بار این تابع را به صورت لگاریتمی کامل و بار دیگر به صورت شبه لگاریتمی به دست می‌آوریم که این کار به روش OLS صورت می‌گیرد. سپس با جایگذاری ضرایب به دست آمده از تابع تقاضای پول در توابع هزینه رفاهی تورم، اعداد مورد نظر با روش مازاد مصرف کننده محاسبه و تجزیه و تحلیل می‌شوند.

برای تخمین پارامترها و ارزیابی آثار متغیرهای مدل، از نرم افزار EViews 6 استفاده می‌کنیم.

فصل دوم

مبانی نظری تورم و هزینه های
رفاهی آن

مقدمه

موضوع دادو ستد بین تورم و رفاه همواره توجه اقتصاددانان را بویژه در کشورهای توسعه یافته به خود معطوف داشته است. امروزه علیرغم آنکه کشورهای توسعه یافته تورم نسبتاً پایینی را تجربه می‌کنند، اما مطالعات متعددی در زمینه اندازه‌گیری هزینه رفاهی تورم در این کشورها صورت می‌گیرد بطوریکه برآورد منافع رفاهی بالقوه سیاستهای پولی که نرخ تورم و نرخ بهره اسمی را کاهش می‌دهد یک موضوع کلاسیک و جذاب برای اقتصاددانان پولی بوده است.

در این فصل به دنبال آن هستیم تا بر اساس مطالعات و منابع اقتصادی به شناسایی چگونگی تأثیر تورم بر رفاه اقتصادی و راه‌های محاسبه هزینه رفاهی تورم بپردازیم. بدین منظور ابتدا به تعریف تورم و رفاه پرداخته و سپس به اثرات تورم بر رفاه و راه‌های محاسبه آن اشاره می‌شود.

۱-۲. کلیاتی در مورد تورم

تورم یکی از موضوعات مهم در کشور ماست. همانگونه که می‌دانید در ایران درصد تورم در سال‌های اخیر بسیار زیاد بوده است، بطوریکه قیمت‌ها در هر سال بسیار افزایش یافته و قدرت خرید مردم کم شده است. تورم با تغییر در قیمت‌های نسبی و ایجاد نااطمینانی، مانع از تشکیل پس‌انداز و سرمایه‌گذاری می‌شود، توزیع درآمد و ثروت در جامعه را به نفع ثروتمندان و به زیان گروه‌های فقیر تغییر می‌دهد؛ یا اینکه تورم مانع عمده‌ای در جهت اتخاذ تصمیمات صحیح اقتصادی برای کارفرمایان و کارآفرینان اقتصادی است. اینک که طرح هدفمند کردن یارانه‌ها در حال اجراست با توجه به آثار بالقوه آن بر هزینه‌های تولید و جانب عرضه اقتصاد از یک طرف و افزودن بر تقاضا از طرف دیگر که

می‌تواند آثار تورمی سنگینی داشته باشد، می‌توان با اتخاذ سیاست‌های مناسب اقتصادی از تشدید آن جلوگیری کرد.

در این مجال اطلاعات بیشتری درباره موضوع تورم ارائه می‌دهیم. تورم را می‌توان به عنوان افزایش پایدار و مستمر در سطح عمومی قیمت‌ها و یا هم تراز با آن به عنوان یک سقوط پایدار و مستمر در ارزش پول تعریف کرد در این تعریف به چند نکته مهم توجه می‌کنیم اول اینکه تورم اشاره به تغییر در سطح عمومی قیمت‌ها دارد و افزایش قیمت در یک کالا و یا چند کالا نسبت به کالاهای دیگر تورم نیست دوم اینکه افزایش در سطح قیمت باید تا حد زیادی قابل توجه و در یک دوره اقتصادی (روز-هفته و یا ماه) صورت بگیرد. در نظریه‌های اقتصادی، تورم را به سه نوع تقسیم می‌کنند:

۱. تورم خزنده (آرام یا خفیف): به افزایش ملایم قیمت‌ها گفته می‌شود. در تورم خفیف، افزایش قیمت بین ۱ تا ۶ درصد، حداکثر ۴ درصد یا بین ۴ تا ۸ درصد در سال ذکر شده است.
۲. تورم شدید (تورم شتابان یا تازنده): در این نوع تورم آهنگ افزایش قیمت‌ها تند و سریع است. برای تورم شدید، ۱۵ تا ۲۵ درصد در سال را نوشته‌اند.
۳. تورم بسیار شدید (تورم افسار گسیخته، فوق تورم و ابر تورم): این نوع تورم شدیدترین حالت تورم به شمار می‌رود. معیار تورم بسیار شدید را ۵۰ درصد در ماه یا دو برابر شدن قیمت‌ها در مدت شش ماه و ... بیان داشته‌اند.

البته نمی‌توان نرخ ثابتی ارائه کرد زیرا این مقادیر با توجه به شرایط زمانی و... عوض می‌شوند. در ادبیات اقتصادی دلایل گوناگونی در تشریح بروز تورم بیان شده است. در گذر زمان و پس از وقایع تاریخی مختلف، نظریه‌های اقتصادی مختلفی برای توضیح دلایل بروز تورم ارائه شده است. نظریه‌های اقتصادی در این رابطه را می‌توان در قالب گروه‌های اصلی به شکل زیر طبقه بندی کرد:

۱. تورم ساختاری^۱: این نوع تورم به علت وجود برخی شرایط و عوامل نهادی و بنیادی عامل تورم در کشورها همچون بازارهای غیررقابتی و فشار سود، تورم وارداتی، بالا بودن نرخ بیکاری به دلایل ساختاری و توسل دولت‌ها به روش‌های تورمی ایجاد می‌شود. اتخاذ سیاست‌های مناسب بلندمدت برای رفع موانع و تنگناهای موجود در اقتصاد، بهترین راه مهار این نوع تورم است.

¹ Structural inflation

۲. تورم ناشی از فشار سود: تورمی که در آن تلاش سرمایه داران برای تصاحب سهم بزرگی از درآمد ملی منشأ تورم می‌گردد.

۳. تورم ناشی از فشار هزینه^۱: تورمی که مستقل از تقاضا صرفاً از افزایش هزینه‌های تولید و انتقال منحنی عرضه کل به سمت چپ ناشی می‌شود. مثال بارز چنین تورمی را در تمام کشورهای صنعتی غرب پس از افزایش استثنایی بهای نفت در سالهای ۱۹۷۳ و ۱۹۷۸ می‌توان دید. برخی اقتصاددانان معتقدند که متداولترین منبع تورم فشار هزینه قدرت اتحادیه‌های کارگری کشوری است که اضافه دستمزدی بیش از افزایش بازدهی بدست می‌آورند و این خود در یک مارپیچ تورمی موجب افزایش قیمت‌ها و متقابلاً تقاضا برای دستمزد بیشتر می‌شود. منتقدان این نظریه استدلال می‌کنند که اگر اتحادیه‌های کارگری هنگامی موفق به افزایش دستمزد شوند که سطح تقاضای کل برای جبران آن به اندازه‌ی کافی افزایش نیافته باشد گرایش‌هایی در جهت افزایش بیکاری بوجود خواهد آمد که اثرات رکودی بر اقتصاد خواهد داشت. چنین فرایندی نمی‌تواند به طور نامحدود ادامه یابد و بنابراین تورم فشار هزینه یقیناً نمی‌تواند بیان کننده تورم مزمنی باشد که کشورهای اروپای غربی پس از جنگ جهانی دوم به آن دچار شدند. لذا افزایش قیمت را، در مرحله نخست یا باید حاصل تقاضای اضافی یا حاصل بالا بردن کل تقاضای پولی برای جلوگیری از بیکاری دانست. اما عوامل دیگری که باعث فشار هزینه بر تولید می‌شوند عبارتند از کاهش بهره‌وری، کاهش ارزش پول ملی، افزایش قیمت حامل‌های انرژی و ... راهکار اصلی مهار تورم در چنین حالتی پیاده سازی سیاست‌های درآمدی است، تورم را با دخالت مستقیم دولت به منظور نظم بخشیدن به بی‌سروسامانی‌های تعیین دستمزد و مواد اولیه می‌توان کاهش داد.

۴. تورم ناشی از فشار تقاضا^۲ (ناشی از بازار کالا و پول): تورم ناشی از فزونی تقاضای کل نسبت به کل جریان کالا و خدمات ایجاد شده در اقتصاد که همه عوامل تولید را با ظرفیت کامل بکار گرفته باشد. هر گاه تقاضای مصرف‌کنندگان دولت و بنگاهها برای کالاها و خدمات بر عرضه موجود فزونی گیرد قیمت‌ها در اثر این عدم تعادل افزایش خواهد یافت. در اصل افزایش قیمت باید تقاضای اضافی را از میان بردارد و بار دیگر تعادل برقرار سازد و براین اساس باید برای گرایش مستمر به سوی تورم، که ویژگی بسیاری از اقتصادهای پس از جنگ شده است،

¹ Cost- push inflation

² Demand- pull inflation

توصیفی یافت. در این مورد، یکی از نظریه‌های رایج مازاد مستمر تقاضا را ناشی از سیاست دولت می‌داند. بنا بر این نظریه در حالی که مصرف کنندگان و شرکت‌ها به هنگام افزایش قیمت‌ها تقاضای خود را کاهش می‌دهند، دولت به دلیل توانایی‌اش در تأمین مالی مخارج خود از محل ایجاد پول، می‌تواند میزان مخارج خود را به ارزش واقعی حفظ کند یا حتی افزایش دهد. در نتیجه این اقدام نه تنها میل مستمر به تورم بوجود می‌آید بلکه سهم بخش دولتی از کل منابع موجود در اقتصاد نیز افزایش می‌یابد. با این اوصاف تورم صرفاً به پدیده‌ای پولی تبدیل می‌شود که از افزایش عرضه پول ناشی از سیاست‌های پولی انبساطی پدیدار می‌شود. در این حالت هیچ یک از سیاست‌های درآمدی و قیمتی برای مهار تورم کارگر نیست و تنها راه ممکن برای مهار تورم محدود کردن رشد عرضه پول به نرخ معادل نرخ رشد درآمد ملی است.

۵. تورم انتقال تقاضا: نظریه‌ای عناصر تورم فشار تقاضا و فشار هزینه را با هم ترکیب می‌کند و تغییر در ساخت تقاضای کل را دلیل تورم می‌شمارد. هر گاه اقتصاد دچار انعطاف ناپذیری‌های ساختاری باشد، گسترش برخی صنایع با افول برخی دیگر از صنایع همراه خواهد بود و عوامل تولید را به آسانی نمی‌توان به بخش‌های تولیدی انتقال داد. از این رو برای جذب وسایل تولید به سوی صنایع در حال گسترش باید قیمت‌های بالاتری پرداخت شود. در نتیجه کارگران بخش‌های افول‌یافته خواستار دستمزدی برابر با کارگران دیگر بخش‌ها می‌شوند و ترکیب این عوامل به تورم می‌انجامد.

۶. تورم فشار دستمزد: نوعی تورم فشار هزینه که سرچشمه فرایند تورم را فشار اتحادیه کارگری بر بازار کار می‌داند. این برداشت دارای طیف گسترده‌ایست که در یک سوی آن اعمال قدرت انحصاری اتحادیه‌های کارگری و الگوهای قدرت چانه‌زنی آنها بر پایه‌ی متغیرهای اقتصادی قرار دارد و در سوی دیگر الگوهای غیر اقتصادی مبارزه‌جویی این اتحادیه‌ها.

راه‌های مبارزه با تورم به طور کلی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱. سیاست‌های پولی و مالی: هدف این روش محدود کردن تقاضای کل است. این کار از طریق جمع‌آوری پول به شکل سرمایه‌های غیر نقدی صورت می‌گیرد (سیاست‌های انقباضی).
۲. سیاست‌های درآمدی: با دخالت مستقیم در بازار و عوامل تولید کننده، تورم کنترل می‌شود. این روش کاربردی نیست زیرا در آن مناطق زیادی نیاز به اصلاح دارند.